

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2024-30-11>
УДК 811.161.1':811.161.2]25:[07+659.1]

КОХАН Юрій

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
<https://orcid.org/0000-0001-5650-4660>
ju.kokhan1961@gmail.com

АНАЛІЗ ПОМИЛОК ПЕРЕКЛАДУ В МЕДІЙНИХ ТА РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ЖУРНАЛІСТІВ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО БІЛІНГВІЗМУ

У статті розглянуті мовленнєві помилки у медійних та рекламних текстах, викликані недосконалим перекладом, нерідко машинним. На фактичному матеріалі проаналізовані приклади лексичних помилок, спричинених неврахуванням полісемії під час перекладу з російської мови українською. Запропоновано використання таких текстів як дидактичного матеріалу під час вивчення теми «Однозначні й багатозначні слова» в курсі сучасної української мови. Зазначено, що подібний підхід може бути застосований і під час опрацювання інших тем з лексикології: омонімія, паронімія, синонімія.

Ключові слова: українсько-російський білінгвізм, двомовність, переклад, полісемічні слова, лексичні помилки.

KOKHAN Yuriy

Kharkiv Karazin National University

THE ANALYSIS OF THE TRANSLATION MISTAKES IN THE MEDIA AND ADVERTISING TEXTS AS A MEANS OF SPEECH CULTURE IMPROVEMENT OF THE STUDENTS STUDYING JOURNALISM IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN- RUSSIAN BILINGUALISM

The speech mistakes in the media and advertising texts caused by the imperfect translation, at times by the automatic one, are analysed in the article. This phenomenon is one of the negative tendencies inflicted by the Ukrainian-Russian bilingualism. It was found that despite the Russian-Ukrainian war the Russian language functions in the media environment in particular as a language of media and advertising texts which are translated into Ukrainian and in such a way are transmitted to the Ukrainian reader.

The Russian sources of information are referred to by journalists, commentator, analysts, reviewers, experts. Translating these materials, the media and advertising representatives at times make lexical or grammatical mistakes. There is an aspect that is emphasised: in the process of linguistic forging of the students, who study journalism, especially in the modern Ukrainian Language course the formation of competences for correct translation in the context of Ukrainian-Russian bilingualism must be crucial.

On the basis of the factual material picked up from the Internet sources the examples of lexical mistakes caused by the negligence of the words polysemy during the translation from Russian to Ukrainian are examined and analysed.

The methods of use of such texts as a form of didactic material while studying the topic 'Monosemantic and Polysemantic Words' in the Ukrainian Language course are proposed. It is also underlined that a similar approach can be proposed for other aspects of lexicology: homonymy, paronymy, synonymy.

Key words: Ukrainian-Russian bilingualism, translation, polysemic words, lexical mistakes.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасному багатовекторному і полікультурному світі працівники медіа мають доступ до різних, у т.ч. іншомовних джерел інформації, що є одним із проявів кроскультурних зв'язків. Журналісти, коментатори, медіаексперти послуговуються в тім числі й російськомовними джерелами інформації. Можливо, з урахуванням реалій війни з Росією тема статті видається контроверсійною і такою, що не на часі. Але попри це російська мова продовжує функціонувати в Україні в різних сферах, хоч і менше, ніж раніше, і вона чинить вплив, хоч і меншою мірою, на функціонування української мови, спричиняючи різноманітні мовленнєві помилки. Попри розв'язану Росією агресивну війну проти України російська мова не витіснена з медійного простору. Працівники ЗМІ звертаються до російськомовних джерел інформації для їхнього критичного аналізу й коментування, готують російськомовні матеріали, розраховані на відповідного споживача за межами України. Деякі інтернет-ресурси чи друковані медіа мають дві версії – українськомовну і російськомовну, наприклад, інтернет-видання «Українська правда» чи газета «Публіка». Нерідко в соціальних мережах використовуються перекладені російськомовні тексти, часто розважального, побутово-ужиткового характеру, т.з. цінні поради, чи ті, що містять опис складних життєвих ситуацій. Про їхню вихідну форму російською мовою свідчать зокрема не властиві українській мові кальковані мовні звороти чи лексичні помилки, спричинені недосконалим перекладом. Особливо прикро, що цими помилками рясніють українські медіа, які мали б бути зразками грамотного, нормативного мовлення, оскільки дотримання мовних норм, точний вибір найдоречнішого слова є надзвичайно важливими складниками професійного портрета журналіста. Тому важливо мати навички самостійного перекладу використовуваних матеріалів або редагування текстів, перекладених «уручну» чи комп'ютерними програмами-транслейтерами. Чимала кількість помилок під час перекладу, значною мірою спричинених українсько-

російською двомовністю, свідчить про актуальність цієї теми, що підтверджується низкою публікацій, присвячених мовленнєвим помилкам під час перекладу.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Глибокий різноаспектний аналіз мовленнєвих помилок, викликаних двомовністю комунікантів, здійснила О. Руда в монографії «Комунікативні девіації в умовах українсько-російського білінгвізму». Авторка наводить різні класифікації проявів білінгвізму: контактний і неконтактний, регіональний і національний, збалансований і незбалансований, а також говорить про масову, суцільну, групову та індивідуальну двомовність [5, с.51]. «Важливим є питання, який ступінь знання мов визначає двомовність», – пише О. Руда [5, с.52]. Зазвичай помилок припускається мовець, який гірше володіє однією мовою, ніж іншою. І це природно. Якщо комунікант досконало володіє обома мовами, перемикання мовних кодів відбувається легко і здебільшого не спричиняє помилок. Мовець відчуває семантику слів, їхні смислові й стилістичні відтінки і, відтворюючи текст іншою мовою, зберігає їх і не припускається мовних девіацій.

Автори окремих публікацій аналізують роботу відповідних перекладацьких програм, порівнюючи їх щодо адекватності перекладу, систематизують помилки, яких припускаються ці програми. Наприклад, Н. Гайдук та М. Кокташ, проаналізувавши в статті «Типові помилки під час використання системи машинного перекладу «Google translate» роботу однієї із систем машинного перекладу, виділяють помилки технічні і власне мовні. До технічних, наприклад, віднесені неправильні переноси слів. Аналіз технічних помилок не є завданням нпшої роботи. Ці питання слід розглядати на заняттях з оформлення тексту, його верстання тощо. Більший інтерес становлять помилки мовного характеру, які поділяються на лексичні та граматичні. Серед лексичних зокрема виділяють такі:

- використання неперекладеного фрагмента;
- неврахування полісемії;
- неврахування здатності слова до омонімії.

Також непоодинокими є помилки у перекладі фразеологізмів, які згадані автори називають буквральним поелементним перекладом стійкої сполуки [1].

Зважаючи на вище сказане, вважаємо за мету нашої публікації не лише означити проблему помилок у ЗМІ, викликаних перекладом, а й проаналізувати конкретний фактичний матеріал з метою використання його як дидактичного на заняттях з української мови з майбутніми журналістами. (Автор близько тридцяти років забезпечує викладання курсу «Сучасна українська мова» здобувачам вищої освіти за спеціальністю «Журналістика» у ХНУ імені В.Н. Каразіна).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Під час вивчення майбутніми журналістами відповідних тем з лексикології та фразеології доречно залучати до аналізу медійні чи рекламні тексти, у яких є помилки, спричинені машинним чи авторським перекладом з російської мови українською чи навпаки. Скажімо, опрацьовуючи тему «Однозначні й багатозначні слова», доречно проаналізувати зразки невдалого перекладу полісемічних слів. Про полісемію як причину мовних девіацій писала О. Переломова: «Не слід також забувати про полісемію. Багатозначність слова може бути досить серйозною загрозою виникнення непорозуміння, якщо співрозмовники не з'ясують, яке із наявних значень слова мав на увазі відправник інформації <...> Отже, полісемія повнозначних частин мови може спричинювати комунікативні девіації» [4, с. 143]. Наведемо й проаналізуємо кілька фрагментів текстів, що можуть правити за матеріал для розбору таких помилок на заняттях з української мови зі студентами-журналістами. Наприклад, у матеріалі про «гаражні» хитрощі автомобілістів ужито слово **досвідчений**: **«Досвідченим шляхом гаражні генії вивели, що для отримання кустарного антифризу потрібно розчинити понад кілограм цукру у двох літрах води з-під крана»**. <https://ukr.media/auto/454985/> Очевидно, що текст узятий з якогось російськомовного джерела і перекладений українською «вручну» чи автоматично.

На початку аналізу пропонуємо здобувачам здійснити репереклад, тобто відтворити фрагмент тексту російською мовою. З'ясуємо, що в оригіналі має вживатись слово *опытный*: «*Опытным* путем гаражные гении определили...» Визначаємо, що в російській мові це слово має принаймні два значення: той, що набув навичок, досвіду в певній справі. Інше значення – той, що досягнутий практичним шляхом у результаті дослідів, експериментів. В українській мові першому значенню відповідає слово *досвідчений*, а другому – *дослідний, практичний, експериментальний*. Таким чином, у наведеному контексті має бути слово *дослідний* чи його синоніми *практичний, експериментальний*: **«Дослідним (практичним експериментальним) шляхом гаражні генії вивели...»**

Продовжуючи автомобільну тему, розглянемо матеріал про співпрацю Запорізького автозаводу та корейської автомобільної корпорації «Деу». Про стосунки підприємств автор пише, використовуючи метафорику обряду сватання: «Українська сторона висунула кілька несподіваних умов, які раніше відлякали інших “женихів”, адже крім корейців, до АвтоЗАУ вже “сваталися” з аналогічними пропозиціями. *Бідолашна* “наречена” із Запоріжжя в особі тодішнього керівництва країни висунула як умову солідну цифру “приданого” – 150 мільйонів доларів...» <https://autostrike.com.ua/statti/tsikavi-fakty/tut-buv-daewoo-yak->

korejczy-pokrashhuvaly-ukrayinsku-tavriyu-i-shho-z-czogo-vyjshlo/ Звертаємо увагу студентів на вислів *бідолашна наречена*, з'ясовуючи доцільність уживання слова *бідолашна*. Визначаємо, що російською цей вислів звучить як *бедная невеста*. З'ясовуємо, що російське слово *бедный* може означати як небагатий, убогий, так і нещасний, бідолашний, сердешний. Оскільки в тексті йдеться про співпрацю українського підприємства, яке мало великі фінансові проблеми, то актуалізується саме значення небагатий, убогий. Таким чином, студенти мають дійти висновку, що цей фрагмент тексту також є проявом мовної девіації білінгвального характеру, а вислів *бедная невеста* українською має звучати як *бідна наречена*, а не *бідолашна наречена*.

Помилку, спричинену вживанням багатозначного слова, спостерігаємо в матеріалі про події на фронті: «Лобові атаки на потужні **зміцнення** та мінні поля – що може бути дурнішим?» https://www.facebook.com/photo.php?fbid=122119196078087281&set=p.122119196078087281&type=3&comment_id=1072175853964920&notif_id=1700905501429985&notif_t=feedback_reaction_generic&ref=notif&locale=uk-UA Аналізуючи уривок, визначаємо, що в ньому йдеться про фортифікаційні споруди, які російською мовою називаються *укрепления*. Також словом *укрепление*, з іншого боку, називають дію, спрямовану на посилення, зміцнення чогось. Тобто знову маємо справу з полісемічним словом, переклад якого, залежно від значення, може здійснюватись словами *укріплення* або *зміцнення*. Зважаючи на контекст, визначаємо, що в тексті має вживатись слово *укріплення*: «**Лобові атаки на потужні укріплення.**»

Наведений фрагмент є прикладом мовленнєвої помилки як свідчення того, що інтернет-ресурс попри українськомовність є носієм ворожих наративів. Зараз чимало українськомовних ресурсів-одноденок поширюють панічні настрої, твердження про суцільну зраду й корупцію, про безперспективність опору України тощо. Якщо говорити про аналізовану цитату, то наведена думка сама по собі правильна. Справді безглуздо наступати в лоб на сильні ворожі позиції. Однак загальна тональність публікації є песимістичною і за суттю антиукраїнською. І використання слова *зміцнення* є тією деталлю, яка свідчить про те, що текст писаний російськими пропагандистами і невдало перекладений. Як кажуть, диявол ховається в деталях.

І наостанок – досить цікавий матеріал для аналізу зі студентами. Це рекламний текст, власне, те, що прийнято називати «джинсою», на сайті одного з перекладацьких бюро. Текст має назву «Як відрізнити роботу перекладача від машинного перекладу?» Загалом матеріал містить правильні рекомендації, однак рясніє великою кількістю помилок від яких, власне, й застерігає читача: «**Виконуючи професійний переклад тексту, гарний спеціаліст підбирає за змістом такі фрази і речові оберти, які найбільш влучно передають зміст тексту з урахуванням цільової аудиторії. Машинний переклад не наділено такими здібностями...**» <https://ntidea.com.ua/ua/novosti/yak-vidrizniti-robotu-perekladacha-vid-mashinnogo-perekladu> Звернувшись до словників, студенти аналізують значення слова *влучно*. З'ясовується, що це слово вживається не лише для характеристики точної стрільби чи кидання предметів, а й для характеристики мовлення. Отже, його вживання в цьому контексті допускається, хоча, на нашу суб'єктивну думку, кращим варіантом було б слово *точно*. Інші ж виділені фрагменти є явними помилками, спричиненими невдалим перекладом. Насамперед впадає в око словосполучення *речові оберти*, що є калькою з російського *речевые обороты*. Визначаємо, що слово *оборот* у російській мові є багатозначним, яке, зважаючи на контекст, може перекладатись або як *оберт*, коли йдеться про обертання навколо своєї осі, або як *зворот*, коли йдеться про словесну сполучку. Калькування ж слова *речовий* є помилкою, спричиненою міжмовною омонімією (чи паронімією, бо слова близькозвучні).

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, наведені й багато інших прикладів мовних девіацій, спричинених українсько-російським білінгвізмом, свідчать про те проблема мовленнєвих помилок під час російсько-українського перекладу є актуальною і потребує подальших зусиль щодо підвищення мовної культури як працівників медіа, так і студентів-журналістів. Аналогічні методи аналізу можуть бути застосовані під час вивчення інших тем з лексикології, присвячених системним зв'язкам у лексиці української мови – омонімія, паронімія, синонімія.

Література

1. Гайдук Н. А., Кокташ М. Г. Типові помилки під час використання системи машинного перекладу «Google translate» http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_4/14.pdf
2. Галій Л.Г. Типові помилки систем машинного перекладу URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/25019/1/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4.PDF>
3. Лісна М. І. Безеквівалентність як об'єкт теорії перекладу та двомовної лексикографії. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філологія»*, 2014. № 71 (1127). С. 59 – 63. URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/1812/1718>
4. Переломова О. С. Риторичні засоби і прийоми запобігання комунікативним девіаціям. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки»*, 2012. № 995. Вип. 46. С. 142–145.

5. Руда О.Г. Комунікативні девіації в умовах українсько-російського білінгвізму: монографія. Київ: НАН України, Інститут української мови, 2009. 198 с.

6. Смірнова Т. Машинний переклад у сучасному суспільстві URL:
https://www.academia.edu/5927784/%D0%9C%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4_%D1%83_%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81

Refertnces

1. Haiduk N. A., Koltash M. H. Типові помилки під час використання системи машинного перекладу «Google translate» URL:
http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_4/14.pdf

2. Hali L.H. Типові помилки system mashynnoho perekladu URL:
<https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/25019/1/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4.PDF>

3. Lisna M. I. Bezekvivalentnist yak obiekt teorii perekladu ta dvomovnoi leksykohrafii. Visnykh Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii «Filolohii», 2014. № 71 (1127). S. 59 – 63.
<https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/1812/1718>

4. Perelomova O. S. Rytorychni zasoby i pryomy zapobihannia komunikatyvnykh devyatsii. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii «Teoriia kultury i filosofii nauky», 2012. № 995. Vyp. 46. S. 142–145.

5. Ruda O.H. Komunikatyvni devyatsii v umovakh ukrainsko-rosiiskoho bilinhvizmu: monohrafiia. Kyiv: NAN Ukrainy, Instytut ukrainskoi movy, 2009. 198 s.

6. Smirnova T. Mashynnyi pereklad u suchasnomu suspilstvi URL:
https://www.academia.edu/5927784/%D0%9C%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4_%D1%83_%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81